

Viite: Lausuntopyyntö (diaarinumero: STM093:00/2016)

Asia: Sosiaalialan osaamiskeskusten lausunto romanipoliittisen ohjelman (2018–2022) luonnoksesta.

Keski-Suomen sosiaaliala osaamiskeskus Koske kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu asiassa Suomen sosiaalialan osaamiskeskusverkoston puolesta.

Lausuntopyynnössä palautetta toivotaan seuraavista asioista: 1) Toimenpide-ehdotukset, niille osoitetut toimeenpanon vastuutahot sekä seurantakohteet; 2) Kannanotot eri toimintalinjojen toimenpiteiden prioriteettijärjestyksestä (tärkeysjärjestys); 3) Vastuutahojen mahdollisuudet toteuttaa esitetyt toimenpiteet ja niiden toiminnalliset ja taloudelliset vaikutukset; 4) Toimeenpanoa ohjaavien periaatteiden määrittely; 5) Ohjelmalle suunniteltu seuranta; 6) Ohjelmaa koskevia yleishuomioita.

Arvioimme seuraavassa kyseisiä kuutta asiaryhmää sosiaalialan osaamiskeskuksille lakisääteisesti kuuluvien tehtävien ja sosiaalialan kehittämisen näkökulmasta.

Tiivistelmä:

- 1) Romaniväestön hyvinvoinnin edistäminen ja sote-palvelujen kohdentumisen tehostaminen soveltuvat luontevasti sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan yhteyteen. Esitämme, että ohjelmassa nostetaan toimintalinjan 3 päätavoitteeksi valtakunnallisen tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminnan edistäminen ja sen alle kootaan lyhytkestoiset erillistoimenpiteet.
- 2) Priorisoimme erityisen tärkeäksi toimenpide-ehdotuksen nro 34, jonka kuitenkin ehdotamme uudelleen muotoiltavaksi laajuuden, ajoituksen, vastuutahojen ja seurantakohteiden osalta. Perusteluina arvioimme romanien pienenä ei-alueellisena vähemmistönä jatkossakin tarvitsevan aluerajat ylittäviä kehittämistoimenpiteitä sekä sosiaalialan ammateissa jatkossakin tarvittavan romanasioihin liittyvää erityisosaamista.
- 3) Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa on parhaillaan valmisteilla STM:n toimeksiantona selvitys, jossa tullaan esittämään romanasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon erityiskysymysten organisatoriset vaihtoehdot sekä eri vaihtoehtojen toiminnalliset edellytykset. Selvityksen on määrä valmistua toukokuun 2018 loppuun mennessä.
- 4) Toimeenpanoa ohjaavien kansallisten periaatteiden määrittelyssä painotamme sosiaalisten oikeuksien asianmukaista huomioimista, toiminnan tavoitteellisuutta, sekä yhteistyö- ja toimintarakenteiden kokonaisvaltaista kehittämistä.
- 5) Seurannassa esitämme hyödynnettäväksi Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan täytäntöönpanon seurantamekanismeja.
- 6) Kokonaisuuden hahmottamiseksi toivomme ohjelmaan kuvausta siitä, miten romanasioiden hallinnolliset rakenteet sijoittuvat yhtäällä STM:n organisaatiouudistukseen, toisaalla uuteen maakuntarakenteeseen.

1. Toimenpide-ehdotukset, niille osoitetut toimeenpanon vastuutahot ja seurantakohteet

Sosiaalialan toimenpiteet on ohjelmaluonnoksessa ryhmitelty pääasiassa toimintalinjaan 3, mutta myös muiden toimintalinjojen alla on läheisesti sosiaalialan kehittämiseen liittyviä toimenpide-ehdotuksia, jotka toivomme huomioitavan kokonaisuutena. Esitämme, että ohjelmassa nostettaisiin toimintalinjan 3 päätavoitteeksi valtakunnallisen tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminnan edistäminen ja sen alle koottaisiin lyhytkestoiset erillistoimenpiteet.

Romaniväestön hyvinvoinnin edistäminen ja sote-palvelujen kohdentumisen tehostaminen soveltuvat luontevasti sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan yhteyteen. Sosiaalialan osaamiskeskusten lakisääteisenä tehtävänä on lähes kahden vuosikymmenen ajan ollut turvata sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen ja erityispalvelujen kehittäminen sekä yhteydenpito koulutuksen, käytännön ja tutkimuksen välillä. Osaamiskeskukset muodostavat koko Suomen kattavan alueellisen verkoston. Toisen romanipoliittisen ohjelmakauden loppuun mennessä niiden odotetaan integroituneen osaksi maakuntien toimintaa.

Pidämme erityisen tärkeänä alueuudistukseen liittyvien toimenpiteiden ja vastuiden selkiyttämistä. Ohjelmaluonnoksessa on aluehallinnon pysyvinä rakenteina esitelty maakunnat ja alueelliset romaniasiat neuvottelukunnat. Alueellisten romaniasian neuvottelukuntien tehtäväksi todetaan laatia erilliset maakunnalliset nk. MAARO- ohjelmat, jotka sisältävät konkreettisia toimenpiteitä koskien mm. romanien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja peruspalveluita. Lisäksi alueellinen romaniasiat neuvottelukunta määrittellään romanien kannalta merkittävään tutkimus- ja kehittämistoiminnan tukemisen vastuutahoksi sekä (yhdessä maakunnan kanssa) vastuutahoksi sen selvittämisessä ”mitkä ovat uudessa kunta- ja maakuntarakenteessa romaniasiat hoitoa koskevat tehtävät, roolit ja vastuunjaot” (toimenpide-ehdotukset 138 ja 139). Mikäli mahdollista, pyydämme selkiyttämään ohjelmaa tältä osin ja huomioimaan päällekkäisyydet alla käsitellyn toimenpide-ehdotuksen 34 kanssa.

2. Kannanotot eri toimintalinjojen toimenpiteiden prioriteettijärjestyksestä (tärkeysjärjestys)

Priorisoimme erityisen tärkeäksi toimenpide-ehdotuksen nro 34, jonka: ”Pilotoidaan yhteistyössä Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Koske) kanssa kansallista romaniasioiden osaamiskeskustoimintaa, joka toimii kansallisena romanien osallisuutta ja hyvinvointia tukevien toimintamallien kehittäjänä ja levittäjänä uudistuneissa sote- ja maakuntarakenteissa.” Toimenpiteen vastuutahoina mainitaan STM, RONK, Koske ja THL. Seurantakohteeksi on määritelty ilmaisulla ”Romaniasioiden osaamiskeskustoimintaa koskeva suunnitelma on valmistunut”.

Koskessa on parhaillaan valmisteilla selvitys, jossa tullaan esittämään romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon organisoimisen vaihtoehdot sekä eri vaihtoehtojen toiminnalliset edellytykset (ROMKE). STM:n ja Kosken solmiman hankintasopimuksen mukaan selvitystyön tulee olla valmiina toukokuun 2018 loppuun mennessä. Huomioiden että ROMPO 2 ohjelmakausi ulottuu ajallisesti vuoden 2022 loppuun, ehdotamme toimenpiteeseen 34 seuraavanlaisia täsmennyksiä.

Toimenpide: Suunnitellaan ja toteutetaan pilottina romaniasioiden sosiaali- ja terveysalan osaamiskeskustoiminta osaksi uudistuneita sote- ja maakuntarakenteita.

Vastuutahot: selkeyden vuoksi määritellään erikseen suunnitteluvaiheen päävastuutahoksi Koske ja toiminnan käynnistämisen päävastuutahoksi STM. Osallistuvina tahoina huomioidaan myös maakunnat.

Seurantakohteet: ks. kohta 5 alla

Priorisoinnin perusteluina pyydämme huomioimaan seuraavat seikat:

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnan lakisääteisiin tehtäviin kuuluu sopia valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamista koskevasta työnjaosta sekä huolehtia näiden palvelujen järjestämisestä ja tuottamista koskevien sopimus- ja rahoitusmenettelyjen kehittämisestä. Jo aiemmin ruotsinkielisen väestön erityistarpeista huolehtiminen on vastuutettu ruotsinkieliselle sosiaalialan osaamiskeskukselle, saamenkielisen väestön erityistarpeista huolehtiminen Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle ja pohjoismaisen yhteistyön erityiskysymykset SONetBotnialle. Romaniväestön kysymyksiin keskittyvän kansallisen erikoistehetävän tarve on perusteltu paitsi väestöryhmien tasa-arvon näkökulmasta myös siksi, että romanit pienellä ei-alueellisena vähemmistönä erityisesti tarvitsevat aluerajat ylittäviä kehittämistoimenpiteitä.

Sosiaaliala on jäänyt sote- ja maakuntauudistuksessa toistuvasti liian vähälle huomiolle. Tämä puute on havaittavissa myös uuden romanipoliittisen ohjelman luonnoksessa. Sosiaalialan kehittäjien usein esiin nostama ongelma on, että alan tutkimukseen ja kehittämiseen budjetoidaan yhä vähemmän. Ongelma kertaantuu keskivertoa suuremmassa syrjäytymisvaarassa olevien väestöryhmien kohdalla. Siksi myös romanipoliittisessa ohjelmassa on syytä nostaa selkeämmin esiin sosiaaliseen osallisuuteen ja köyhyyden torjuntaan liittyvät teemat ja niiden vastuutahoihin, resursointiin ja seurantaan liittyvät kysymykset.

Toimintalinjan 2 alla ei ole lainkaan käsitelty sosiaalialan ammatillisen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen kysymyksiä. Kuitenkin esim. romanitaukaisten sosiaaliohjaajien työ edellyttää sekä monialaista osaamista että ammattitaidon jatkuvaa ylläpitoa. Sosiaaliohjaajan ammatissa työskentelevien sosionomien, geronomien, kuntoutuksen ohjaajien täydennyskoulutusta voidaan sosiaalialan osaamiskeskustoitinnalla jatkossakin edistää. On huomioitava sekä romaniaasioita koskevan erikoisosaamisen luonteva välittäminen ammattilaisille maan eri osissa että vastuukouluttajina toimivien romanien oikeus ammattitaitonsa jatkuvaan kehittämiseen.

3. Vastuutahojen mahdollisuudet toteuttaa esitetyt toimenpiteet ja niiden toiminnalliset ja taloudelliset vaikutukset

Koske esitti jo maakuntalain kehittämistoimintaa koskevaan pykälään kirjattavaksi, että maakuntaan perustetaan sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskittymä, jolla on sille varatut riittävät resurssit, ja että romaniväestön palveluja koskeva kehittämistoiminta on säädettävä yhdeksi maakunnan erityistehtävistä. Valtakunnallista kehittämistoimintaa tukeva tehtävä esitettiin sijoitettavaksi Keski-Suomen maakuntaan, perusteluina alueella tehty pitkäjänteinen kehittämissuoritus ja alueelle kertynyt osaaminen. Vaikka romaniväestöllä muodollisesti on tasavertaiset mahdollisuudet saada sosiaalityön palveluja, tarvitaan monialaista tutkimusta ja asiantuntemusta erityisesti siellä missä ongelmat ovat monisyisiä. Tätä erityisosaamista on kertynyt sosiaalialan osaamiskeskuksista erityisesti Koskeen, mistä esimerkkeinä romanilapsia ja -nuoria koskeva LAPE-selvitys, sekä yhteistyö Jyväskylän kaupungin kanssa (toimenpide-ehdotukset 33 ja 44).

Toimenpiteiden aiheuttamista kustannuksista

Ohjelmaluonnoksessa mainitaan maakuntien velvollisuutena osoittaa alueellisten romaniaasiain neuvottelukuntien käyttöön työtekijäresurssit, toimintamäärärahat sekä muut tarvittavat resurssit (toimenpide 129). Lisäksi luonnoksessa on mainintoja paikallisromanityön ja järjestötyön taloudellisista resursseista, taide- ja kulttuuripalvelujen, romanikielen kirjallistamisen sekä eurooppalaiseen asiantuntijatyöhön osallistumisen resursoinnista. Sosiaali- ja terveydenhuoltoalan näkökulmasta keskeisen toimintalinjan 3 toimenpide-ehdotuksissa ei ole mainintoja resursoinnista. Toivomme ohjelmaan kirjattavaksi, mille sosiaali- ja terveydenhuoltoalan toimenpiteille tavoitellaan kiinteää rahoitusta ja mille erillisrahoituksia positiivisen erityiskohtelun perusteella.

Koskessa valmisteilla olevan ROMKE-toiminnan taloudelliset vaikutukset on mahdollista alustavasti arvioida vastaavien valtakunnallisten erillistehtävien avulla. Tällä hetkellä sosiaalialan osaamiskeskukset saavat toimintaansa valtionavustuksia kunkin osaamiskeskuksen toimialueen asukasluvun ja pinta-alan perusteella. Koska ruotsinkielisellä osaamiskeskuksella ei ole erikseen määriteltyä aluetta, sille suoritetaan valtionavustus osuutena, joka vastaa ruotsinkielisen väestön osuutta koko maan väestöstä. Erityisenä valtionavustuksena maksetaan 0,75 % valtionavustuksen kokonaismäärästä Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskukselle pohjoismaisten yhteistyöverkostojen luomiseksi kaikkien osaamiskeskusten käyttöön, sekä 1,5 % valtionavustuksen kokonaismäärästä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottamiseksi tarpeellisiin tehtäviin. Pyydämme varaamaan STM:n määrärahasuunnittelussa vastaavan rahoituksen romaniasioiden osaamiskeskustoimintaan. Romaneja koskevan erityistehtävän rahoituksen turvaaminen ei voi olla jokaisen maakunnan omalla vastuulla, vaan se tulee turvattava kansallisesti.

4. Toimeenpanoa ohjaavien periaatteiden määrittely

Ohjelmaluonnoksessa on esitetty tiivistettyinä kymmenen kansallista peruseriaatetta romanien osallisuuden ja sosioekonomisen aseman parantamiseksi. Esitämme uudessa ohjelmassa huomioitaviksi seuraavat painotukset ja täsmennykset liittyen periaatteisiin 5, 6 ja 8:

Periaate 5. Heikoimmin toimentulevaan väestöön viitataan vain Itä- ja Keski-Euroopan kontekstissa. Kun Suomen perustuslaissa taataan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon jokaiselle, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, olisi tämän oikeuden esillä pitäminen perusteltua myös kansallisella tasolla, eikä vain periaatteena vaan myös perusoikeutena.

Ohjelmaluonnoksessa todetaan, että Suomen romanipolitiikka keskittyy koulutuksen, terveyden, työllisyyden ja asumisen avainalueille ja vaikuttamistyöhön eurooppalaisissa instituutioissa. Esitämme huomioitaviksi myös sosiaalialan kysymykset ja Euroopan sosiaalisen peruskirjan mahdollistaman vaikuttamistyön. Uudistettua Euroopan sosiaalinen peruskirja tuli Suomessa voimaan 1.8.2002. Siinä turvatut oikeudet jakautuvat kahteen pääryhmään, työelämää koskeviin ja sosiaalisiin. Tämän mukaisesti esitämme ohjelmaluonnoksessa toimintalinjan 3 alla mainitut toimenpiteet ryhmitettäväksi seuraavasti:

- Sosiaaliturvaan, sosiaaliavustuksiin, lääkinnälliseen apuun ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden koulutus-, tutkimus- ja kehittämistoiminta (toimenpide 34)
- Terveyden suojelu (toimenpiteet 35, 36, 41)
- Perheen, lasten ja nuorten sosiaalinen, oikeudellinen ja taloudellinen suojelu (toimenpiteet 33, 42)
- Vammaisten itsenäisyys, yhteiskuntaan sopeutuminen ja osallisuus (toimenpide 39,42)
- Ikääntyneiden henkilöiden sosiaalinen suojelu (toimenpiteet 39, 40, 42)
- Suojelu köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan (toimenpiteet 38, 43, 45)
- Kohtuullinen asunto (toimenpiteet 46–52)
- Yhdenvertaisuus, tasa-arvo, kulttuurisensitiivisyys (toimenpide 37)

Periaate 6. painottaa siirtymistä lyhytjännitteisestä projektiluontoisesta toiminnasta tavoitteelliseen, ja kokonaisvaltaiseen työskentelyyn. Samanaikaisesti luonnoksessa esitetään uudeksi ohjelmakaudeksi aiempaa lyhyempää ajanjaksoa, jotta pystyttäisiin paremmin vastaamaan nopeasti muuttuviin toimintaympäristöön ja tarpeisiin. Kysymme, onko ohjelmakauden lyhentäminen johdonmukaisesti linjassa periaatteen 6 kanssa. Vertailukohteena esimerkiksi Ruotsin romanipoliittinen strategia kattaa 20 vuotta ulottuen vuoteen 2032.

Periaate 8. mainitsee tarpeen kehittää erityisesti paikallisia yhteistyö- ja toimintarakenteita. Tässä yhteydessä pyydämme kiinnittämään ajantasaista huomiota myös aluetason uudistuviin rakenteisiin ja maakuntien rooliin.

5. Ohjelmalle suunniteltu seuranta

Romaniasoiden sosiaali- ja terveydenhuollon edistämisen kannalta esitämme seurannassa hyödynnettäväksi edellä mainitun Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan täytäntöönpanon seurantamekanismeja. Peruskirjan valvonta perustuu sen soveltamista koskeviin raportteihin, jotka tutkitaan Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteassa, hallitusten välisessä komiteassa ja Euroopan neuvoston ministerikomiteassa, joka tarvittaessa antaa julkisia suosituksia jäsenmaan lainsäädännön muuttamiseksi. Lisäksi Suomi on hyväksynyt peruskirjan lisäpöytäkirjan, joka mahdollistaa nimetyille kansainvälisille kansalaisjärjestöille oikeuden tehdä kanteluja peruskirjan soveltamatta jättämisestä.

Yksityiskohtainen ehdotuksemme koskee toimenpiteen 34 seurantakohtetta. Kun luonnoksessa ehdotetun seurantakohteen tulee olla toteutunut jo toukokuun 2018 loppuun mennessä, tulee ROMPO 2 seurantakohteena olla jo käynnistetyn toiminnan arviointi. Ehdotamme toimenpiteen 34 seurantakohteiksi tutkimus-, kehitys- ja koulutustoiminnan toiminnan organisatoristen ratkaisujen toimivuuden, kustannusten ja tulosten arviointia sekä ohjelman puoliväliseurannassa että ohjelmakauden lopussa.

6. Ohjelmaa koskevia yleishuomioita

Ohjelmaluonnoksen mukaan osana Suomen kansainvälistä romanipolitiikkaa on luontevaa, että Suomi aktiivisesti tukee ihmisoikeuspainotteisia aloitteita ja toimenpiteitä. Tämän tulee luonnollisesti koskea myös kansallista romanipolitiikkaa ja myös sosiaalisia oikeuksia edistäviä aloitteita ja toimenpiteitä.

Ohjelmaluonnos on laaja, mutta myös hajanainen, mikä ilmenee mm. siitä kuinka monissa ohjelmaluonnoksen toimenpide-ehdotuksista mainitaan rahoituslähteinä hankehaut ja kuinka monet hallinnon alat ja tasot mainitaan hanketoiminnan ja -tiedottamiseen vastuutahoina. Tätä taustaa vasten pidämme erityisen tärkeänä, että sosiaali- ja terveydenhuoltoalan toimenpide-ehdotukset saadaan ohjelmassa jäsennettyä tavoitteelliseksi kokonaisuudeksi.

Jyväskylässä 31.1.2018

Sosiaalialan osaamiskeskusverkoston puolesta

Marja Heikkilä
johtaja

Päivi Gynther
suunnittelija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
www.koske.fi